

Демографско поведение на населението в Р България – тенденции и перспективи

Борислав Будинов¹, Климент Найденов²

¹СУ “Св. Климент Охридски”, borislavbudinov@gmail.com

²СУ “Св. Климент Охридски”, kl.naydenov@gmail.com

Абстракт: През последните десетилетия в РБългария настъпиха дълбоки социално-икономически и демографски проблеми. Ниската раждаемост, необезпечаваща простото възпроизводство на населението, застаряването му, ръстът на повъзрастовото натоварване, нарастващата роля на миграциите (вкл. международните), трансформация на брачността (брака) и раждаемостта, изменението на статуса на жените и движението към полово равенство, проблемите съпътстващи заетостта и семейната обвързаност, либерализацията на законите касаещи контрацептивите, абортите и разводите – всички те са характеристики на социално-демографската ситуация в страната. Вследствие на тях, все повече се говори за промени свързани с демографската ситуация в страната и положението на семейството.

Ключови думи: демографско поведение, възпроизводство, демографска ситуация

Ситуацията в Р България през последните 20-30 години може да се характеризира с настъпилите дълбоки социално-икономически и демографски проблеми и с влиянието на редица фактори и условия. Определящо влияние в тази насока имат динамиката на демографските процеси и явления, свързани с естественото възпроизводство, миграциите и структурните характеристики на населението. Съвременното състояние и тенденциите на изменения в посочените процеси и явления обуславят сегашното и бъдещото развитие на човешките ресурси в общината, както в количествено, така и в качествено отношение. Ниската раждаемост, необезпечаваща простото възпроизводство на населението, застаряването му, ръстът на повъзрастовото натоварване, нарастващата роля на миграциите (вкл. международните), трансформация на брачността (брака) и раждаемостта, изменението на статуса на жените и движението към полово равенство, проблемите съпътстващи заетостта и семейната обвързаност, либерализацията на законите касаещи контрацептивите, абортите и разводите – всички те са характеристики на социално-демографската ситуация в страната. Вследствие на тях, все повече се говори за промени свързани с демографската ситуация в страната и положението на семейството.

Като основен показател за развитие на районите, общините и градовете трябва да се разглежда броят на населението. По-големият брой население предполага по-висока степен на социално и икономическо развитие. В същото време неравномерното разположение на населението е резултат от неравномерното разположение на големите и средно големите градове и предопределя и неравномерното развитие на районите в страната. Към 31.12.2015 г. в градовете живеят 5 227 182 души, или 73.1%, а в селата - 1 926 602 души, или 26.9% от населението на страната. Близко половината от населението на страната (49.8%) живее в Югозападния и Южния централен район, а най-малък по брой на населението е Северозападният район - 784 хил. души, или 11.0% от населението на страната. През 2015 г. и в шестте статистически района населението намалява спрямо 2014 г., като най-голямо е намалението в Северозападния - с 1.7%, а най-малко - в Югозападния район - с 0.2%.

Статистически райони	Население към 31.12.2015 - брой	Население към 31.12.2015 - %	Прираст на населението - брой	Прираст на населението - %
Северозападен	783909	11.0	-13233	-1.7
Северен централен	815441	11.4	-10095	-1.2
Североизточен	944458	13.2	-5499	-0.6
Югоизточен	1052575	14.7	-5940	-0.6
Югозападен	2121185	29.7	-4027	-0.2
Южен централен	1436216	20.1	-9620	-0.7

Източник: НСИ

При последното преброяване в Северозападният район населението (таб.1) наброява 847 138д., а гъстотата му е 44.42 д/км². По данни на НСИ тази гъстота е доста по-ниска от средната за страната (65.7 д./км²), а в периода 2001-2011г. населението е намаляло със 190 хил.д. Подобна е ситуацията в Северният централен район – населението през 2011г. наброява 861 112д., а гъстотата му е 57.50 д/км². Броят на населението на Североизточният район през 2011г. е 966 097д. с гъстота от 66.68 д/км². Данните на НСИ показват, че във всички области на района, с изключение на Варна, населението намалява. Гъстотата на населението на Югоизточният район наподобява тази на Северозападния – 54.45 д/км², докато населението наброява 1 078 002д. През 2011г. броят на населението в Южният централен район е 1 479 373д. (на второ място в страната) с гъстота от 66.1 д/км². Районът с най-многобройно население е Югозападният – към 2011г. то наброява 2 132 848д. Гъстотата на населението в този район също е с най-високи стойности в сравнение с останалите райони в страната – 105.3 д/км².

Таб. 1 Статистически райони	Общо			В градовете			В селата			(Брой)
	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени	
Общо за страната	7153784	3477177	3676607	5227182	2519346	2707836	1926602	957831	968771	
0-15	998206	513597	484609	741287	381269	360018	256919	132328	124591	
15-64	4693792	2372870	2320922	3536101	1759440	1776661	1157691	613430	544261	
65-99	1461457	590602	870855	949589	378567	571022	511868	212035	299833	
100 +	329	108	221	205	70	135	124	38	86	
Северозападен	783909	383806	400103	493957	240324	253633	289952	143482	146470	
0-15	103503	53193	50310	67579	34755	32824	35924	18438	17486	
15-64	481795	249162	232633	325080	164185	160895	156715	84977	71738	
64-99	198568	81435	117133	101279	41378	59901	97289	40057	57232	
100 +	43	16	27	19	6	13	24	10	14	
Северен централен	815441	397100	418341	544923	263244	281679	270518	133856	136662	
0-15	103036	53130	49906	68919	35576	33343	34117	17554	16563	
15-64	525883	267927	257956	365232	182884	182348	160651	85043	75608	
65-99	186485	76030	110455	110751	44777	65974	75734	31253	44481	
100 +	37	13	24	21	7	14	16	6	10	
Североизточен	944458	461643	482815	689586	333900	355686	254872	127743	127129	
0-15	137585	70917	66668	99499	51342	48157	38086	19575	18511	
15-64	625857	316803	309054	468668	233873	234795	157189	82930	74259	
65-99	180985	73915	107070	121396	48680	72716	59589	25235	34354	
100 +	31	8	23	23	5	18	8	3	5	
Югоизточен	1052575	512404	540171	759520	366804	392716	293055	145600	147455	
0-15	162468	83446	79022	115914	59410	56504	46554	24036	22518	
15-64	680995	344137	336858	508999	253518	255481	171996	90619	81377	
65-99	209078	84809	124269	134591	53870	80721	74487	30939	43548	
100 +	34	12	22	16	6	10	18	6	12	
Югозападен	2121185	1023335	1097850	1776009	851366	924643	345176	171969	173207	
0-15	289610	148919	140691	248287	127526	120761	41323	21393	19930	
15-64	1436700	717123	719577	1221501	603459	618042	215199	113664	101535	
65-99	394769	157255	237514	306132	120349	185783	88637	36906	51731	
100 +	106	38	68	89	32	57	17	6	11	
Южен централен	1436216	698889	737327	963187	463708	499479	473029	235181	237848	
0-15	202004	103992	98012	141089	72660	68429	60915	31332	29583	
15-64	942562	477718	464844	646621	321521	325100	295941	156197	139744	
65-99	291572	117158	174414	175440	69513	105927	116132	47645	68487	
100 +	78	21	57	37	14	23	41	7	34	

Източник: НСИ

Освен по броя и динамиката на населението си, отделните райони за планиране могат да бъдат сравнявани и по полово-възрастовата си структура. Възрастовата структура на населението показва неговото разпределение на различни по обхват възрастови групи. В зависимост от целите на демографските проучвания те могат да бъдат по 1 годишни, 5 годишни и 10 годишни възрастови интервали. Възрастовите особености на населението в определена административно-териториална единица имат важно значение, поради различните възможности и участие на хората от различните възрастови групи в трудовия процес. От друга страна, поделянето на населението на възрастови групи отразява различията в техните репродуктивни възможности и участието им в процеса на естествено възпроизводство. В България половата структура се характеризира с по-голям брой жени от този на мъжете – на всеки 100 мъже се падат 106 жени. В същото време, във всичките шест района, които разглеждаме в тази статия, броят и делът на възрастното население нарастват за сметка на тези показатели по отношение на младите. Най-неблагоприятна е възрастовата структура в Северозападния и Северния централен район – на тяхната територия се наблюдават най-високи дялове на населението над 65г. и съответно, най-ниски на тези под 15г. В Югозападния район се наблюдава различна тенденция – нисък дял на децата под 15г., но това се дължи на концентрацията на население на възраст между 15г. и 64г. в резултат от натрупването на работна сила в столицата София. Възрастовата структура в останалите райони има стойности, които са близки до средните за страната, като се наблюдават няколко тенденции – делът на населението над 65г. нараства за разлика от намаляващия дял на населението под 15г. и на това между 15г. и 64г. Като цяло може да се констатира, че вътрешните различия в отделните райони са големи, а възрастовата структура търпи негативни промени.

Образователната структура на населението има определящо значение за качествена характеристика на човешките ресурси и формирането на техните професионални умения за участие в трудовия процес. Образователното равнище на населението оказва влияние и върху неговите репродуктивни нагласи и поведение. В същото време образователната структура е в зависимост от други структурни характеристики на населението като пол, възраст, етническа принадлежност и др. Картината на отрицателна тенденция на Северозападния район за планиране се допълва и от проблемите в образователната му структура – на територията му има само едно висше учебно заведение – в Плевен. Районът се характеризира с най-ниския дял студенти измежду районите от ниво 2 – 0.6%. Относително по-добро е положението при средните професионални училища – мрежата е сравнително добре изградена. Средни нива на образователна структура поддържа Северният централен район – образователните заведения наброяват 352, има 5 университета и специализирани висши училища. В района се наблюдават достатъчно предпоставки за повишаване на квалификацията на работната сила в различни производствени сектори. Още по-добри са тенденциите в развитието на образователната система в Североизточния район – има 6 университета и два колежа, а по броя на хората с висше образование се нарежда на второ място в страната след Югозападния. На територията на Югоизточния район се наблюдават 3 университета, две специализирани училища и добре развита мрежа от училища. Подобна е ситуацията в Южния централен район, където функционират пет университета и три колежа. Най-силно е развита образователната

структура очаквано в Югозападния район, на чиято територия има двадесет и четири университета и пет колежа, средният брой на хората с висше образование (41%) (таб. 2) е доста по-висок от средния за страната (27.7%).

Таб. 2	2010	2011	2012	2013	2014	2015
						(Брой)
Общо	60 523	64 043	64 091	66 423	63 373	62 718
Професионален бакалавър	6 929	7 555	¹ 4 151	3 462	3 156	2 535
Бакалавър	29 548	31 907	33 804	34 841	32 400	31 623
Магистър	23 450	23 943	25 157	26 918	26 454	27 118
Доктор	596	638	979	1 202	1 363	1 442
Мъже	23 844	24 915	25 103	26 106	25 360	25 001
Професионален бакалавър	2 596	2 823	1 694	1 377	1 321	1 127
Бакалавър	12 152	12 764	13 476	14 291	13 491	13 277
Магистър	8 785	9 043	9 460	9 852	9 904	9 874
Доктор	311	285	473	586	644	723
Жени	36 679	39 128	38 988	40 317	38 013	37 717
Професионален бакалавър	4 333	4 732	2 457	2 085	1 835	1 408
Бакалавър	17 396	19 143	20 328	20 550	18 909	18 346
Магистър	14 665	14 900	15 697	17 066	16 550	17 244
Доктор	285	353	506	616	719	719

Източник: НСИ

Етническата структура на населението има важно значение за начина на живот и поведение на населението. Добре изразена е връзката между етническата принадлежност и репродуктивната нагласа и поведение на населението. Етническата и религиозната структура на отделните райони от ниво 2 имат относително разнороден характер. Според проведеното през 2011 година преброяване на населението 76.9 % са се определили като етнически българи, 8.0 % – като етнически турци, 4.4 % – като етнически цигани, а останалите 10.6 % са от други етноси и неопределени. В същото време делът на православните християни е най-голям (82.6%), следван от този на мюсюлманите (12.2%), римокатолиците (0.6%), протестантите (0.5%), армено-грегорианите (0.1%) и др.

По своята същност естественото възпроизводство на населението представлява смяна на поколенията на родителите с поколенията на децата. Количествените измерения на този процес се изразяват с помощта на показателите и коефициентите за раждаемост, смъртност, брачност, бракоразводимост и естествен прираст. Промените в стойностите на тези показатели са във взаимна зависимост. Така например, върху раждаемостта влияние оказва броят на браковете и разводите. В същото време върху броя на сключените бракове влияе раждаемостта през минали периоди, когато се формират контингентите, които в последствие сключват брак. Връзка съществува и между естественото възпроизводство и демографските структури на населението (полова, възрастова и семейно-брачна). Влияние върху раждаемостта и естествения прираст оказват също традициите, свързани с етническа и религиозна принадлежност на населението. През 2015г. в България са регистрирани 66 370 родени деца, от които 65 950 живородени. В сравнение с предходната година броят на родените деца е намалял с 1 713д., както и този на живородените деца – с 1 635 (през 2014г. мъртвородените деца са наброявали 498д., докато през 2015г. – 420д.). Коефициентът на обща раждаемост през 2012г, 2013г. и 2014г. съответно е бил 9.5%, 9.2% и 9.4%, докато през 2015г. се наблюдава лек регрес – 9.2% (таб. 3). През 2015г. броят родени момчета е значително по-голям от този на момичетата – 34 307 срещу 32 063. В отделните райони от ниво 2, най-висок коефициент за раждаемост по данни на НСИ има Югоизточния район (10.2%, където област Сливен достига 12.6%) при среден за страната (9.2%). Най-нисък е коефициента за раждаемост в Северозападния и Северния централен район – 8.1%, като в областите Видин (6.1%) и Габрово (6.9%) се наблюдават най-ниските стойности за страната (тук трябва да се добави и област Смолян, която рязко контрастира в сравнение с останалите области от Южния централен район с коефициент от 6.5%). Изключително притеснителна е детността на българските жени, която вече е под 1,5 деца, като в българската етническа група тя е 1,2-1,3 деца, а в ромската и турската надхвърля 2,0 деца. Значителен е относителния дял във възрастовите групи до 20г., които не са от българската етническа група.

Статистически райони Области	2012			2013			2014			2015		
	Общо	Град	Село	Общо	Град	Село	Общо	Град	Село	Общо	Град	Село
Общо за страната	9,5	9,7	8,8	9,2	9,3	8,7	9,4	9,6	8,7	9,2	9,4	8,5
Северозападен	8,4	8,6	8,1	7,9	7,9	7,7	8,3	8,4	8,1	8,1	8,0	8,2
Видин	7,2	8,3	5,3	6,8	7,6	5,3	7,0	7,8	5,5	6,1	6,7	5,1
Враца	8,3	7,9	9,0	7,7	7,4	8,2	8,5	8,3	8,7	8,1	7,7	8,6
Ловеч	8,6	8,7	8,5	7,5	7,6	7,4	7,9	8,4	7,2	8,2	8,5	7,7
Монтана	8,6	8,9	8,1	8,4	8,5	8,2	8,5	8,8	7,8	8,1	8,1	8,1
Плевен	8,7	8,8	8,4	8,2	8,2	8,3	8,7	8,3	9,3	8,7	8,5	9,3
Северен централен	8,5	8,5	8,6	8,3	8,2	8,4	8,3	8,3	8,2	8,1	8,1	8,0
Велико Търново	9,0	9,5	8,0	8,9	9,3	7,9	8,8	9,3	7,6	8,7	9,0	7,8
Габрово	7,3	7,3	6,9	7,1	7,2	6,8	6,6	6,7	6,1	6,9	7,1	6,0
Разград	9,3	8,3	10,2	8,2	7,5	8,9	8,7	7,8	9,5	8,1	8,0	8,3
Русе	8,1	8,5	7,0	8,0	8,1	7,8	8,2	8,6	6,8	7,8	8,2	6,7
Силистра	8,7	7,7	9,5	8,8	7,8	9,6	8,7	7,8	9,3	8,4	7,0	9,5
Северозточен	9,8	9,7	10,2	9,5	9,4	9,8	9,4	9,2	9,8	9,0	9,0	9,0
Варна	10,0	10,0	9,8	9,6	9,7	9,2	9,8	9,9	9,4	9,3	9,4	8,7
Добрич	9,0	8,6	9,9	8,7	8,6	8,8	8,5	8,0	9,6	8,1	8,2	8,0
Търговище	10,2	9,4	11,1	9,3	8,1	10,9	9,1	8,1	10,4	9,3	8,5	10,3
Шумен	9,9	9,7	10,3	10,0	9,8	10,3	9,1	8,8	9,7	9,1	9,1	9,0
Югоизточен	10,3	10,1	10,8	10,2	9,9	11,2	10,3	10,1	11,0	10,2	10,0	10,8
Бургас	10,1	9,9	10,6	10,0	9,7	11,1	10,2	10,0	10,6	9,9	9,8	10,3
Сливен	12,0	10,9	14,0	12,1	10,6	14,8	12,4	11,1	15,0	12,6	11,4	14,8
Стара Загора	9,8	9,9	9,6	9,5	9,4	9,8	9,5	9,6	9,1	9,5	9,6	9,3
Ямбол	9,7	10,3	8,5	9,9	10,5	8,6	9,8	9,9	9,6	9,3	9,3	9,2
Югозападен	9,7	10,2	7,2	9,3	9,8	7,1	9,8	10,3	7,2	9,5	10,0	7,1
Благоевград	9,5	10,0	8,8	9,0	9,5	8,4	9,3	9,9	8,4	9,5	10,2	8,5
Кюстендил	7,6	8,9	4,6	7,0	8,1	4,4	7,6	8,8	5,1	7,3	8,3	4,9
Перник	7,3	8,1	4,4	7,3	8,0	4,6	7,3	8,0	5,0	7,0	7,4	5,2
София	8,6	9,7	6,7	8,2	9,1	6,8	8,7	9,7	7,0	8,2	9,1	6,8
София (столица)	10,5	10,6	7,3	10,0	10,2	7,6	10,5	10,7	7,5	10,2	10,4	7,1
Южен централен	9,4	9,8	8,5	9,2	9,6	8,4	9,3	9,7	8,4	9,3	9,8	8,4
Кърджали	9,5	10,1	9,0	9,5	10,1	9,1	9,4	10,6	8,6	9,2	9,8	8,7
Пазарджик	9,8	10,1	9,2	9,7	9,9	9,3	9,7	10,0	9,1	9,3	9,7	8,7
Пловдив	9,8	10,2	8,7	9,6	9,8	8,8	9,8	10,1	9,0	9,9	10,3	8,8
Смолян	6,6	7,2	5,8	6,5	7,6	5,3	6,4	7,3	5,4	6,5	7,3	5,5
Хасково	9,0	9,3	8,2	8,7	9,1	7,8	8,6	9,0	7,8	9,1	9,3	8,7

Източник: НСИ

България бележи регрес и по отношение на смъртността в страната – през 2014г, са умрели 108 952д. с коефициент за обща смъртност от 15.1%, през 2013г. броя на умрелите е бил 104 345д., а през 2015г. тенденцията за повишаване на броя на загиналите продължава – 110 117д. с коефициент за смъртност от 15.3% (таб. 4). Този коефициент е с най-високи стойности в Северозападния район и с най-ниски – в Югозападния. Коефициентът е по-висок в селата (22%) в сравнение с този в градовете (12.9%). По отношение на детската смъртност – тенденциите са подобни, като Северозападния и Северния централен район поддържат високи коефициенти (ок. 8%), но най-висок е коефициента в Югоизточния район – 8.9%. Най-нисък е коефициента за детска смъртност в Югозападния район – 3.6%. Отново наблюдаваме по-висок коефициент в селата - 10.9% в сравнение с този в градовете - 5.2%.

Местоживеене Статистически район Области	2013									2014						2015					
	Смъртност (на 1 000 души от населението)			Детска смъртност (на 1 000 живородени)			Смъртност (на 1 000 души от населението)			Детска смъртност (на 1 000 живородени)			Смъртност (на 1 000 души от населението)			Детска смъртност (на 1 000 живородени)					
	общо	мъже	жени	общо	момчета	момичета	общо	мъже	жени	общо	момчета	момичета	общо	мъже	жени	общо	момчета	момичета			
Общо за страната	14,4	15,5	13,3	7,3	8,3	6,3	15,1	16,1	14,1	7,6	8,2	7,1	15,3	16,3	14,4	6,6	7,2	5,9			
Северозападен	18,4	19,8	17,1	8,7	9,2	8,3	19,8	20,9	18,7	8,9	9,7	7,9	19,9	21,1	18,8	7,8	8,1	7,5			
Видин	21,1	22,3	19,8	10,7	3,3	17,1	22,2	23,4	21,2	10,6	11,9	9,3	22,8	23,9	21,8	5,3	6,7	3,7			
Враца	17,8	19,7	16,1	5,8	8,5	2,9	19,3	20,7	18,1	8,7	11,3	5,7	19,4	20,8	18,2	6,4	8,1	4,5			
Ловеч	17,7	17,8	17,7	16,5	13,4	19,8	19,1	20,4	17,9	8,4	3,7	13,2	19,2	20,1	18,3	12,9	11,3	14,5			
Монтана	20,1	21,9	18,4	8,4	10,9	5,5	21,3	22,2	20,4	9,3	11,1	7,2	21,3	22,5	20,2	6,3	11,9	0,0			
Плевен	17,3	18,9	15,7	6,5	8,2	4,7	18,7	19,8	17,7	8,5	10,1	6,7	18,7	20,0	17,5	7,7	5,1	10,6			
Северен централен	16,0	17,3	14,9	7,5	8,8	6,1	17,0	18,0	16,0	7,0	8,2	5,7	17,1	18,3	15,9	8,0	9,5	6,3			
Велико Търново	15,8	17,2	14,5	7,6	8,0	7,2	17,0	18,2	15,9	4,1	7,0	1,0	16,8	18,2	15,5	9,8	14,7	4,8			
Габрово	17,8	19,0	16,6	9,4	11,5	7,2	18,2	19,0	17,5	1,3	0,0	2,7	19,4	21,0	17,9	3,8	2,4	5,4			
Разград	15,2	16,0	14,4	8,0	4,2	11,4	16,3	17,3	15,4	9,6	11,0	8,0	16,4	17,8	15,1	8,3	8,1	8,6			
Русе	16,0	16,9	15,2	7,0	11,3	2,3	16,7	17,6	15,8	8,5	9,5	7,5	16,5	17,0	15,9	6,7	7,2	6,2			
Силистра	15,6	17,6	13,7	5,9	7,6	4,0	17,1	18,1	16,1	12,0	11,6	12,5	17,4	19,1	15,7	9,4	10,4	8,4			
Северозточен	13,6	15,0	12,2	6,6	8,6	4,5	14,1	15,4	12,9	6,7	8,2	5,2	14,5	15,7	13,2	6,5	6,2	7,0			
Варна	12,0	13,1	11,0	4,2	5,9	2,3	12,5	13,7	11,4	5,1	6,1	4,1	12,7	13,9	11,6	6,4	6,1	6,6			
Добрич	15,4	17,8	13,1	9,3	12,2	6,3	15,9	17,6	14,2	6,4	8,7	4,0	16,6	18,2	15,1	5,4	6,6	4,1			
Търговище	15,1	16,6	13,7	2,7	3,6	1,8	15,8	16,9	14,7	6,5	9,4	3,7	16,3	18,0	14,7	6,5	5,6	7,3			
Шумен	14,6	15,9	13,4	12,9	15,7	10,1	15,4	16,5	14,4	11,7	13,1	10,3	15,6	16,6	14,7	8,1	6,2	10,1			
Югоизточен	14,3	15,5	13,2	9,0	10,0	7,9	15,1	16,2	14,1	10,3	11,7	8,9	15,3	16,3	14,3	8,9	10,3	7,5			
Бургас	13,0	14,2	11,7	6,3	6,8	5,8	13,4	14,3	12,4	8,1	9,0	7,0	13,4	14,4	12,4	7,3	7,7	6,9			
Сливен	14,3	15,5	13,1	12,8	14,2	11,3	14,9	15,7	14,1	15,4	17,3	13,5	15,3	16,2	14,4	12,8	16,7	8,7			
Стара Загора	15,3	16,2	14,4	9,6	11,6	7,3	16,5	17,7	15,4	9,7	12,5	6,6	16,4	17,4	15,4	8,4	9,3	7,5			
Ямбол	16,4	17,7	15,3	9,4	9,1	9,8	17,4	19,0	15,9	9,7	7,9	11,6	18,8	19,9	17,7	7,8	8,6	6,9			
Югозападен	13,0	13,8	12,2	5,5	5,9	5,0	13,4	14,2	12,6	6,0	6,2	5,8	13,6	14,4	12,9	3,6	3,8	3,4			
Благоевград	11,7	12,8	10,7	7,6	8,0	7,3	12,9	14,3	11,4	6,4	6,0	6,9	13,0	14,4	11,6	5,3	5,9	4,8			
Кюстендил	18,4	20,1	16,7	7,6	2,2	12,9	19,0	19,6	18,5	6,1	3,8	8,6	19,5	20,7	18,3	3,2	4,5	2,1			
Перник	18,4	19,4	17,4	5,3	8,5	2,1	18,5	20,2	16,9	5,3	6,1	4,5	19,4	21,1	17,9	4,6	6,6	2,4			
София	16,4	17,8	15,1	6,5	4,9	8,2	17,8	19,0	16,6	10,6	10,7	10,5	17,9	19,0	16,7	8,2	9,0	7,4			
София (столица)	11,5	12,0	11,1	4,7	5,7	3,7	11,7	12,2	11,2	5,3	5,8	4,7	11,9	12,2	11,6	2,5	2,4	2,6			
Южен централен	13,7	14,9	12,6	8,5	9,5	7,4	14,5	15,6	13,4	8,3	7,5	9,2	15,0	16,0	14,1	7,9	8,8	7,0			
Кърджали	11,3	12,2	10,5	7,7	8,1	7,2	12,0	13,0	10,9	6,3	6,8	5,8	12,6	13,3	11,9	7,2	8,1	6,2			
Пазарджик	13,9	15,2	12,7	11,1	11,9	10,2	15,0	16,0	14,0	8,1	7,1	9,1	15,4	16,2	14,6	11,8	10,1	13,6			
Пловдив	13,6	14,9	12,4	8,3	9,5	7,0	14,1	15,2	13,1	8,3	7,3	9,3	14,7	15,9	13,7	7,5	9,8	5,0			
Смолян	13,1	13,9	12,3	6,5	7,6	5,3	14,2	15,7	12,8	2,7	2,8	2,6	14,7	15,4	14,0	5,4	2,8	8,0			
Хасково	15,5	16,6	14,3	7,2	8,2	6,0	16,6	17,7	15,5	12,1	10,6	13,7	17,0	17,8	16,2	6,0	6,3	5,7			

Източник: НСИ

Във всички шест района от ниво 2 се наблюдава отрицателен прираст на населението, като най-голям е спадът му в Северозападния (-2.2%) и Северния централен район (-1.4%), а най-малък – в Югозападния (-0.3%). Основните причини са отрицателният естествен прираст и вътрешната миграция.

Миграциите или механичното движение на населението заедно с неговото естествено възпроизводство определят тенденциите в демографското развитие на определена територия. За тяхното изследване се използват редица показатели и коефициенти. Такива са коефициентите за миграционна подвижност, за интензивност на заселванията и изселванията, за миграционен или механичен прираст и др. Съществено влияние върху броя и структурите на населението оказва и механичният прираст (нетното салдо от външната миграция), който също е отрицателен - минус 4 247 души. Той се формира като разлика между броя на заселилите се и изселилите се от страната. През 2015 г. шест области имат положителен механичен прираст: София (5.5%), София (столица) - (4.2%), Бургас (2.7%), Хасково (2.5%), Варна (1.6%) и Пловдив (1.4%). С най-голямо намаление на населението в резултат на отрицателния механичен прираст са областите Смолян (- 12.9%), Разград (-7.0%) и Враца (-6.9%).

По отношение на урбанизацията си шестте района за планиране тенденциите са много близки до разгледаните дотук. Най-ниски са стойностите в Северозападния район (63.2%), където градовете са 45, от които с население над 20 хил.д. са 7 бр. Очаквано подобна е ситуацията в Северния централен район, където процента е 66.5%, градовете са общо 39, от които с население над 20 хил.д. – 8бр. Североизточния район е по-урбанизиран (72.7%) и разполага на територията си с 30 града, от които с население над 20 хил.д. – 4 бр. Градското население в Югоизточния район е 71.33%, показател по който районът се доближава до нивото на Североизточния район, като над тях е само Югозападният район. Градовете с над 20 хил.д. население са 7 на брой. Южният централен район отстъпва на другите южни райони по този показател, като степента на урбанизацията му е 66.7 %. На територията му има 54 града, от които с население над 20 хил.д. – 9бр. Степента на градското население е най-голяма в Югозападния район (83.1 % при средни за страната 72.5 %), където има 48 града, от които 9 са с население над 20 хил.д. Важно е да се спомене, че за целия разглеждан период няма район с положително миграционно салдо.

Поредният проблем, с който България трябва да се справи е безработицата. Българският пазар на труда страда от сериозни дълготрайни проблеми, между които ниската мобилност на труда и сериозните различия между отделните райони. Търсенето на работна сила е насочено най-вече към висококвалифицирани кадри в определени сектори, в резултат на което се създават условия за задълбочаване на структурната безработица в страната. В Северозападния район средният коефициент на безработица към 31.12.2011г. е 12.5% (по-висок от средния за страната – 11.2%). В същото време, средният коефициент на заетост в района в края на 2011г. е 38.9% (при общ за страната – 45.6%). Средният коефициент на безработица за 2011 г. е 12.9 % – по-висок от средния за България (11.2%), а средният коефициентът на заетост е 41.5% и е по-нисък от средния за страната (45.6%). В Северния централен район средният коефициент на безработица към

31.12.2011 г. е 15.5%, а средният коефициент на заетост е 44.6%. В Северозападния район средният коефициент на безработица към 31.12.2011 г. е 15.5%, а средният коефициент на заетост е 44.6%. В Югоизточния район средният коефициент на безработица към 31.12.2011 г. е 11.6%, а средният коефициент на заетост е 44.1%. В Южния централен район средният коефициент на безработица към 31.12.2011 г. е 12.7%, а средният коефициент на заетост е 43.6%. В Северния централен район средният коефициент на безработица към 31.12.2011 г. е 7.3%, а средният коефициент на заетост е 52.6%. Данните за развитието на пазара на труда показват, че кризата от 2009 г. е задълбочила различията между Северна и Южна България. Докато заетостта в Южна България постепенно започна да се възстановява през 2013-2014 г., ситуацията в по-голямата част от Северна България остана тежка. Провежданите политики на централно ниво имат различни ефекти върху отделните области в страната, като някои от тях спомагат за задълбочаването на различията между регионите. Част от проблемите на пазара на труда се дължат и на структурата на образователната система в страната, в това число системата на висше образование. Докато публичните средства продължават да се разпределят между образователните институции единствено на база броя на записаните студенти, няма как да се очаква качествена промяна в подбора на предлаганите специалности, структурата и съдържанието на образователната програма и методиките на преподаване.

Днес България е изправена пред огромен демографски проблем, характеризирани от няколко показателя:

- Високата детска смъртност, която се очаква да продължи да се увеличава;
- Ниската обща раждаемост;
- Високата средна възраст, остаряващото население и високата естествена смъртност на населението;
- Абортите могат да се разглеждат като алтернатива на раждаемостта, но те носят високи нива на риск за момичетата/жените;
- Отлагане на ражданията най-вече сред средната класа с цел завършване на образование, преследване на кариера и т.н.;
- Анализирайки данните за раждаемостта на НСИ, може да се направи едно крайно негативно заключение – очаква се огромен спад в раждаемостта – от около 115 хил.д. през 1990г. до 36 хил.д. през 2020г.;
- Емиграцията най-вече на активен фертилен контингент води неминуемо до депопулация на държавата и разширяващо се обезлюдяване на територията ѝ;
- Имиграцията е по-малка като количество от емиграцията, с по-ниско образователно и културно ниво, като в същото време държавата не може да предложи адекватни разпоредби за социална адаптация и интеграция;
- Семейството от година на година се превръща в разпадаща се форма на социална организация;

Основната причина за драстичното намаление на населението се корени в низходящото икономическо развитие на страната и тотално дискредитираната социална и пенсионна система, предизвикани от компрометирания и изпълнен с безотговорност и непрозрачни сделки политически живот, от корупцията във всички етажи на изпълнителната, съдебна и местна власт, от формализма в административното обслужване. Всичко това срина възпроизводствената мотивация, социално-психологическия и ценностен модел на хората и изведе естествения прираст като основен фактор за намаление на населението в последните 25 години.

България има нужда от много реформи за да достигне равнището на развитите страни. Въпреки, че много от тях се отлагат с години и пропускаме възможности това да стане бързо и ефективно, сме свидетели на подобряване на състоянието ни в сравнение с преди 15 години. С растежа на икономиката, разходите за отглеждане на деца стават по-високи, защото децата трябва да имат по-високо образование и повече умения за да успеят и да са по-продуктивни от родителите си. Следователно, можем да очакваме икономическият растеж в определена степен да е причина за намаляване на раждаемостта, поради по-високите алтернативни разходи да си родител и по-скъпото и продължително образование, необходимо за децата. Страната се намира в демографска криза, за преодоляването на която, макар и с бавни темпове, все още има достатъчен демографски ресурс във фертилните поколения, икономически възможности и работна сила за стопанско оживление и нелош финансов гръб в условията на европейското ни членство. Страната има нужния научен и академичен потенциал за отговорни концептуални решения и безпристрастни практически подходи в областта на демографската политика. Всяко забавяне обаче ще доведе до неминуема демографска катастрофа.

Литература

Минков, М. Демография. Изд. Албатрос, С., 1999.

Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030 г.)

Демографски и социални характеристики на населението. Преброяване на населението и жилищния фонд през 2011г. Изд. НСИ, С., 2011.

www.nsi.bg